

ZORAN STOJANOVIĆ,
Krivično pravo – opšti deo, dvadeseto izdanje

Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
Beograd, 2013, str. 423

Krajem septembra 2013. god. iz štampe je, u izdanju Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pravne knjige, izašlo jubilarno 20. izdanje udžbenika Krivično pravo Opšti deo našeg istaknutog stručnjaka prof. dr Zorana Stojanovića. Od trenutka objavljivanja prvog izdanja udžbenika izvršene su brojne izmene krivičnog zakonodavstva. Knjiga koja je pisana konciznim, jasnim i lepim stilom i koja je postala neizostavni udžbenik na mnogim pravnim fakultetima u zemlji uvek je pratila te izmene, pa je tako i ovo izdanje usklađeno sa poslednjim izmenama Krivičnog zakonika koje se odnose na Opšti deo („Službeni glasnik RS, br. 121/12 od 24. decembra 2012. god).

Dvadeseto izdanje nije promenilo raniju sistematiku udžbenika. Autor se dosta dosledno drži svoje jasne i jednostavne, ali čvrste teorijske koncepcije, kao i svojih jasnih stavova. Udžbenik detaljno i jednostavno obrađuje pojedine krivičnopravne institute, kako didaktički tako i naučno. Osnovna odlika ove knjige je ta što je prilagođen, kako studentima koji tek stižu početna znanja iz materije krivičnog prava, tako i studentima poslediplomskih studija. Autor takođe koristi u izvesnoj meri i kritički pristup prilikom objašnjenja definicija pojedinih krivičnopravnih pojmova. Prof. Stojanović u knjizi posebnu pažnju poklanja i onom što se smatra tradicionalnim, ali izlaže i savremene stavove uz osvrt na noviju domaću i stranu literaturu.

Knjiga se sastoji iz tri velike celine. Prvi deo knjige podeljen je na tri osnovna poglavlja

u kojima se čitaocu na početku pruža uvid u materiju krivičnog prava. Naime, autor na početku naročitu pažnju posvećuje pojmu krivičnog prava, krivičnom zakonodavstvu kao i mestu krivičnog prava u pravnom sistemu. Takođe, na ovom mestu obrađuje se i odnos krivičnog prava i morala, međunarodno krivično pravo i međunarodni krivični sud, kao i osnovna načela krivičnog prava (načelo legaliteta, legitimnosti, načelo krivice, humanosti i pravednosti i srazmernosti). Autor pruža poseban osvrt na pojavu i razvoj krivičnog prava, izvore krivičnog prava, kao i na pojam, vrste i metode tumačenja u krivičnom pravu. Posebna pažnja posvećena je i nauci krivičnog prava i njenom odnosu sa drugim naukama, počev od njenog nastanka, preko pojedinih škola, sve do mogućeg razvoja krivičnog prava u budućnosti. U prvom delu knjige autor objašnjava i pojam krivičnopravne zaštite, tj. krivično pravo u materijalnom smislu, sa posebnim osvrtom na legitimnost krivičnog prava i granice krivičnopravne zaštite. Posebno se obrađuje i vremensko i prostorno važenje krivičnog zakonodavstva.

Predmet drugog dela knjige je krivično delo. Na početku ovog dela knjige, prof. Stojanović objašnjava pojam krivičnog dela, određujući opšti pojam krivičnog dela, kao i međusobni odnos pojedinih elemenata opšteg pojma krivičnog dela. Kao i u ranijim izdanjima, autor se dosledno drži svoje jasne naučne koncepcije, prikazujući sve pojedine elemente opšteg pojma krivičnog dela. Detaljno se obrađuju pojam, funkcija i vrste radnje krivičnog dela. Pored toga,

autor objašnjava i predviđenost u zakonu kao opšti element krivičnog dela, gde se detaljno prikazuje biće i elementi bića krivičnog dela, radnja izvršenja, posledica i uzročna veza (uzročnost). Autor naročitu pažnju posvećuje uslovima kažnjivosti, tj. objektivnim uslovima inkriminacije i ličnim osnovima isključenja kažnjivosti, kao i subjektu i objektu krivičnog dela. Naravno, autor kao i u ranijim izdanjima, obrađuje i društvenu opasnost kao materijalnu stranu predviđenosti u zakonu, gde ukazuje na njenu funkciju, odnos sa zaštitnim objektom i njeno mesto u materiji krivičnog prava. Dalje se obrađuje protivpravnost kao treći opšti element krivičnog dela, uz detaljan prikaz osnova isključenja protivpravnosti (delo malog značaja, nužna odbrana, krajnja nužda i osnovi isključenja protivpravnosti koji nisu predviđeni krivičnim zakonom). Autor posebno razmatra i institut krivice, kao četvrtog opšteg elementa krivičnog dela, dajući detaljan prikaz teorija krivice, oblika (stepena) krivice, kao i osnova isključenja krivice, kao i posebne slučajeve odgovornosti u krivičnom pravu (*actiones liberae in causa*, odgovornost za krivična dela kvalifikovana težom posledicom i dr.). Kao posebna novina u našem krivičnom zakonodavstvu obrađena je i odgovornost pravnog lica za krivična dela. U nastavku drugog dela knjige, prof. Stojanović prikazuje oblike i način ostvarivanja krivičnog dela (pripreme radnje i pokušaj, vreme i mesto izvršenja krivičnog dela, kao i deobu krivičnih dela). Na samom kraju drugog dela knjige, autor detaljno obrađuje pojam i vrste sticaja krivičnih dela kao i ostvarenje krivičnog dela od strane više učinilaca (saučesništvo).

Predmet trećeg dela knjige prof. Stojanovića su krivične sankcije. Na početku se pažnja posvećuje opštem pojmu krivičnih sankcija, kao i vrsti krivičnih sankcija. Autor u nastavku objašnjava pojedinačno svaku vrstu krivičnih sankcija, pružajući prikaz pojedinih vrsta krivičnih sankcija. Detaljno su prikazane kazne (kazna zatvora, novčana kazna, rad u javnom interesu i oduzimanje vozačke dozvole) kao i pitanja koja se tiču odmeravanja kazne (pojam i vrste, olakšavajuće

i otežavajuće okolnosti, ublažavanje kazne i oslobođenje od kazne, povrat, odmeravanje kazne za krivična dela učinjena u sticaju, odmeravanje kazne osuđenom licu i računanje pritvora i ranije kazne). Autor dalje prikazuje mere upozorenja (uslovnu osudu i sudsku opomenu), mere bezbednosti, ali i posebnu krivičnopravnu meru oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim delom. U nastavku se obrađuju pravne posledice osude i to nastupanje, vrste i njihov početak i trajanje. Posebna pažnja posvećena je i rehabilitaciji i davanju podataka iz kaznene evidencije, a naročito pojmu i dometima rehabilitacije. Dalje sledi prikaz amnestije i pomilovanja, kao i pojam zastarelosti krivičnog gonjenja i zastarelosti izvršenja krivičnih sankcija. Na samom kraju trećeg dela udžbenika, prof. Stojanović obrađuje krivične sankcije prema maloletnicima, u okviru koga se prikazuje krivičnopravni status maloletnih učinilaca i sankcije za maloletnike u našem krivičnom pravu (vaspitne mere, maloletnički zatvor i uslovni otpust maloletnih učinilaca). Izvesna pažnja posvećena je i primeni vaspitnih mera na punoletna lica koja su izvršila krivično delo kao maloletnici i primeni vaspitnih mera na mlađe punoletne učinioce krivičnih dela. Na samom kraju autor daje spisak literature i registar pojmova radi lakšeg pronalaženja pojedinih pojmova u knjizi.

Osim toga 20. izdanje je u značajnoj meri dopunjeno novim tekstom, pošto su mnoga pitanja, uz uzimanje u obzir aktuelne domaće i strane literature, detaljnije obrađena, kako bi se omogućilo da se i oni koji već u dobroj meri vladaju materijom krivičnog prava upoznaju sa najnovijim rezultatima savremene krivičnopravne misli. Kod izvesnog broja pitanja došlo je radi lakše preglednosti do podele materije na nekoliko manjih celina (uzročna veza, umišljaj, produženo krivično delo i sl), dok su druga pitanja obogaćena eksplikativnim fusnotama kao i dodatnim tekstom kojim se dalje približava određeni aspekt odnose materije. Tako je, nasuprot u nemačkoj doktrini vladajućem stavu o trostepenoj strukturi krivičnog dela koje obuhvata zakonska obeležja dela, protivpravnost i krivicu, dodatnim

argumentima opravdan stav da radnju i dalje treba zadržati u sistemu krivičnog dela kao prvi element, jer ona „postoji pre i nezavisno od elementa predviđenosti u zakonu“. Prenosnije radnje u predviđenost u zakonu svelo bi je samo na jedno od bitnih obeležja bića krivičnog dela, usled čega bi radnja izgubila svoju opštost. U okviru instituta nužne odbrane autor skeptično gleda na sve prisutnije nastojanje, izraženo pre svega u stranoj literaturi, kao i delu naše sudske prakse, da se nužnoj odbrani iz socijalnih i etičkih obzira postave dodatne granice, izražavajući stav da „osim tradicionalnog slučaja velike nesrazmere između napadačevog dobra i dobra napadnutog, tumačenje uslova da je odbrana bila neophodno potrebna ne može se širiti i na neka druga ograničenja a da se ne pređu zakonski okviri koje KZ postavlja kod nužne odbrane“. Dodatno je pojašnjena i argumentacija za jednak krivičnopravni značaj stvarne zablude o biću krivičnog dela i stvarne zablude o razlozima isključenja protivpravnosti. Poznato je da naš KZ jednako tretira ove dve vrste zablude, iako postoje određeni problemi na planu opravdanja za takvo dejstvo stvarne zablude o okolnostima koje delo čine dozvoljenim, jer učinilac u tom slučaju ima umišljaj u odnosu na obeležja bića krivičnog dela. Iako ova vrsta zablude ima izvesne sličnosti sa pravnom zabludom, autor zaključuje da je ona „ipak bliža stvarnoj zabludi zato što su predmet zablude činjenice, a ne pravo“, dalje objašnjavajući ovu problematiku u nemačkoj teoriji, koja je razvila niz učenja o krivičnopravnom dejstvu zablude o razlozima isključenja protivpravnosti, s obzirom na činjenicu da nemački KZ ne reguliše ovu vrstu na način kako je to učinjeno u našem krivičnom pravu. Bliže su objašnjene i okolnosti koje onemogućavaju ili otežavaju izvršenje krivičnog dela u kontekstu instituta dobrotoljnog odustanka, kao što je dopunjeno i izlaganje kod odgovornosti za krivična dela kvalifikovana težom posledicom. Pored još dodatnih napomena i dopune pojedinih pitanja, koje pažljivom čitaocu koji je upoznat sa ranijim izdanjima, neće promaći, posebno se izdvaja proširen komentar materije koja

se odnosi na situacije posrednog izvršilaštva. Iako KZ ne reguliše ovaj institut postoje slučajevi koji bi bili prihvatljivi i za naše krivično pravo i koji bi se mogli podvesti pod ovu pravnu figuru. U odnosu na slučaj kada učinilac ostvaruje obeležja bića krivičnog dela posredstvom drugog lica primenom neodoljive sile, autor menja dosadašnji stav da je reč o situaciji posrednog izvršilaštva, priklanjajući se, uz bogatu i ubedljivu argumentaciju, u međuvremenu vladajućem stavu da „u tom slučaju radnju izvršenja preduzima u stvari lice koje primenjuje apsolutnu silu, tako da bi ga ipak trebalo smatrati neposrednim, a ne posrednim izvršiocom“. Ipak, pored svih teorijskih proširenja osnovnog teksta, upadljiva je jedna razlika na planu sistematike u odnosu na ranija izdanja udžbenika, koje su posledica još ranije zauzetog stava autora da se problematika posledice i uzročne veze ne razmatra na nivou radnje kao nosećeg elementa u pojmu krivičnog dela, već u okviru bića krivičnog dela, gde nesporno pripadaju. Takođe, značajno je prošireno i razmatranje krivičnih dela nečinjenja, koja su i pored istaknute ograde samog autora da im tu nije u potpunosti prirodno mesto (kada je reč o nepravim krivičnim delima nečinjenja), preseljena u biće krivičnog dela. Dok prava krivična dela nečinjenja, koja podrazumevaju kršenje krivičnopravne zapovesti da se preduzme određena aktivna radnja, i koja može učiniti načelno svako ko se nađe u situaciji koju obuhvata biće krivičnog dela, ne stvaraju neke posebne probleme, nepravna krivična dela nečinjenja, i pored zakonske odredbe (čl. 15 st. 2 KZ) koja predviđa osnov njihovog postojanja, brojnim spornim pitanjima otvaraju jedno od najsloženijih područja na planu krivičnopravne dogmatike. Posebno je dopunjena materija koja se tiče osnova koji uspostavljaju poziciju garanta, jer je pored tradicionalnog, formalnog pristupa, kome je data izvesna prednost, pažnja poklonjena i tzv. funkcionalnom pristupu, novijem učenju koje polazi „od funkcije koju treba da obavi lice koje ima položaj garanta“ i koji „bi mogao značajno da doprinese konkretizaciji garantne obaveze i njene sadržine u konkretnom slučaju“.

Udžbenik je u potpunosti zadovoljio sva očekivanja od pravnog pisca koji je autor ili koautor 12 knjiga (devet u zemlji i tri u inostranstvu) od čega 5 monografija, 3 komentara u više izdanja, 3 udžbenika u više izdanja i 1 priručnika, kao i preko 200 članaka, referata i saopštenja na naučnim i stručnim skupovima u zemlji i inostranstvu, uključujući i učešće u naučno-istraživačkim projektima. Napomenućemo i da se autor u navedenim radovima, osim temama iz oblasti krivičnog prava (opšti i posebni deo), bavio i pitanjima iz oblasti kriminalne politike, reforme krivičnog zakonodavstva, uporednog i međunarodnog krivičnog prava, kao i pitanjima iz oblasti filozofije i sociologije i istorije krivičnog prava. Pored toga prof. Stojanović je učestvovao i na velikom broju međunarodnih kongresa sa referatima i kao predsedavajući, a bio je i predavač na brojnim seminarima i okruglim stolovima u funkciji edukacije u pravosuđu u Republici Srbiji i Republici Crnoj Gori. Sve to nam govori da je pred nama knjiga autora nesumnjivo velikog stručnog i naučnog kredibiliteta.

Ovo delo prof. Stojanovića je izuzetno značajno za proučavanje krivičnog materijalnog

prava. Knjiga ne samo da postiže svoju osnovnu namenu, da studentima pruži jasan putokaz kroz materiju krivičnog prava, već jedinstvenim naučnim pristupom obrađuje pojedina teorijska pitanja važna za razvoj nauke krivičnog prava. Udžbenik je, osim studentima redovnih studija, koristan i studentima master i doktorskih studija. Knjiga detaljno prikazuje celokupan sistem opšteg dela krivičnog prava uz jedinstven i jednostavan teorijski koncept.

Knjigu karakteriše veoma jasan stil i jezik, koji su vešto odmereni i pristupačni, kako dugogodišnjim praktičarima i teoretičarima u ovoj pravnoj oblasti, tako i čitaocu koji tek ulazi u materiju krivičnog prava. Na kraju se može slobodno zaključiti da je pred nama još jedno izuzetno delo prof. Zorana Stojanovića koje je neizostavno u svakoj ozbiljnoj krivičnopravnoj bibliografiji stručne i naučne javnosti.

mr Nenad Stanković
Viši sudijski saradnik,
Osnovni sud u Paraćinu